



Yayına Geliş Tarihi: 20/06/2021
Yayına Kabul Tarihi: 02/07/2021
Online Yayın Tarihi: 31/07/2021

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt: 5, Sayı:13, Yıl: 2021, Sayfa: 89- 116
ISSN: 2587-2206

KADIN SİVİL TOPLUM HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ: TÜRKİYE VE DÜNYADAN ÖRNEKLER

İrem Can KARAMAN¹

Dr. Öğr. Üyesi Gülüm Burcu DALKIRAN²

Özet

Araştırmanın temel amacı; kadın sivil toplum hareketinin tarihsel süreç içerisinde siyasal, sosyal ve ekonomik unsurların etkisiyle, gelişim ve değişim sürecinin ortaya konmasıdır. Bu amaçla sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasını etkileyen unsurlar incelenmiş, kadın odaklı çalışan örgütsel yapıların dönemsel gelişimleri üzerinde durulmuştur. Türkiye ve dünyada kadın odaklı çalışan sivil toplum kuruluşlarını tespit edebilmek amacıyla elde edilen ulusal ve uluslararası veriler, kurumların web sayfaları ve sosyal medya hesapları üzerinden sağlanmıştır. Araştırma kapsamında incelenen kuruluşların daha çok toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekme, kadın istihdamını artırma, kadına yönelik şiddeti önleme ve kadın girişimciliğini destekleme misyonlarıyla faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Avrupa ve Amerika'da erkeklerle eşit haklara sahip olma amacıyla ortaya çıkan sivil toplum hareketinin bugünkü temsilcileri kadın eğitimi ve kadın hakları üzerine odaklanırken Türkiye'de daha çok kadın istihdamını sağlama ya da şiddet gören kadınları korumaya yönelik örgütlenme modellerinin olduğunu söylemek mümkündür. Toplumda kadının siyasi, sosyal ve ekonomik alandaki konumu değişikçe farklı amaçlarla ortaya çıkan sivil toplum kuruluşları etkili olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sivil toplum hareketi, kadın sivil toplum kuruluşu, kadın örgütlenmesi.

¹ Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, icankaraman@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8856-5396

² Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, burcudalkiran@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7396-8771

HISTORICAL DEVELOPMENT OF WOMEN'S CIVIL SOCIETY MOVEMENT: EXAMPLES FROM TURKEY AND THE WORLD

Abstract

The main aim of the research is to reveal the process of development and change under the influence of political, social and economic elements in the historical process of the women's civil society movement. For this purpose, the elements affecting the emergence of non-governmental organizations were examined and the periodical development of women-oriented organizational structures were emphasized. National and international data obtained in order to identify non-governmental organizations working in Turkey and the world focused on women were provided through the web pages and social media accounts of the institutions. It is seen that the organizations examined within the scope of the research continue their activities with the mission of drawing attention to gender inequality, increasing women's employment, preventing violence against women and supporting women's entrepreneurship. While today's representatives of the civil society movement, which emerged in Europe and America with the aim of having equal rights with men, focus on women's education and women's rights It is possible to say that there are organizational models in Turkey aimed at ensuring the employment of women or protecting women who are subjected to violence. As the position of women in the political, social and economic sphere changes in society, non-governmental organizations that arise for different purposes will be able to be effective.

***Keywords:** Civil society movement, women's non-governmental organization, women's organization.*

GİRİŞ

Sivil toplum kuruluşları, çok eski dönemlerde ortaya çıkan örgütsel yapılardır. Yüzyıllardır var olan bu kavram tarihsel süreç içerisinde sürekli değişerek karşımıza çıkmıştır. İngiltere, Fransa ve Almanya'da klasik bir anlayış ile faaliyetlerini yürüten bu örgütler 1980'li yıllarda birçok farklı boyutta ele alınmıştır. Küreselleşme sürecine bağlı olarak devlet faaliyetlerinin sınırlandırılması ile birlikte sivil toplum örgütleri hızla gündeme gelmiştir. Ülke sınırlarının ortadan kalkması; serbest piyasa ekonomisinin önem kazanması; bilgi ve teknolojik gelişmeler sayesinde ülkeler arası etkileşimin hız kazanması; otoritenin paylaşılması gibi etkiler sivil toplum örgütlerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır (Şenkal, 2003).

Örgütlü sosyal bir yapılanma olan sivil toplum, birey ve grupların ekonomik, sosyal ve siyasal hayata katılmalarını da sağlamaktadır. Bu sayede demokrasi kavramı ve demokratik toplumun güçlenmesine de katkıda bulunmaktadır. Sivil toplum düşüncesi bir yandan siyasal

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 sorumluluğu paylaşmakta bir yandan ise yurttaşların gönüllülük ve katılım temelinde örgütlenmelerine yardımcı olmaktadır. Sosyal hayatı geliştirmenin yanında demokrasi bilincinin yerleşmesi de sivil toplumun işlevleri arasında ifade edilmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak sivil toplum kuruluşlarının amaçları, faaliyet alanları ve toplumsal yapıda istenen değişikliğe yönelik vizyonları da farklılık gösterebilmektedir (Aslan, 2010:259-61).

Geçmişten günümüze sivil toplum kuruluşlarının yönetimi, çalışma konuları ve faaliyetlerine bakıldığında daha çok “erkek alanı” olarak görüldüğü ifade edilmektedir. Kamusal alanda kadının görünür olma mücadeleleri açısından sivil toplum kuruluşlarının rolü büyüktür. Toplumsal norm ve kültürel kodların etkisiyle kadınların kamu ve sivil toplum kuruluşlarında yetersiz bir oranda temsil edildiği dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle beraber sivil girişim alanında da önemli bir değişiklik olmuş hatta bazı sivil toplum kuruluşları kadın odaklı çalışmaya başlamıştır (Gök, 2014: 4). 1990’lardan itibaren de kadın hareketleri kapsamında çok sayıda dernek ve vakıf kurulmuştur. Bu vakıfların temel amacı kadın öznel toplumsal konular olarak; eşitsizlik, aile içi şiddet, kadına yönelik şiddet, kadının sosyal ve ekonomik açıdan güçlendirilmesi şeklinde ortaya çıkan sorunların çözülmesidir (Kara, 2006).

Literatüre bakıldığında kadın ve sivil toplum kuruluşlarını ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Çalışmalar genel olarak kadına yönelik çalışan sivil toplum kuruluşlarının sosyal faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ulusal yazında Türkiye’de faaliyetlerini yürüten ulusal sivil girişim örnekleri yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının sosyal ve kültürel açıdan kadının toplumdaki yerine etkileri ve kadın sorunlarına sunduğu çözümler perspektifinde değerlendirilmelerine yönelik farklı disiplinlerde çalışmalar öne çıkmaktadır. Gök (2014) yaptığı çalışmada sosyal sermaye kavramını toplumsal kalkınma ve kadına yönelik çalışan sivil toplum kuruluşları bağlamında incelemiş, farklı illerde kadınlarla yaptığı görüşmelere dayanarak sivil toplum kuruluşlarının farklı boyut ve ölçülerde toplumsal kalkınmayı etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Menteş (2018) ise çalışmasında kadına yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının eğitim programlarını incelemiş, bu bağlamda İstanbul ve Kocaeli kentlerinde faaliyetlerini yürüten kadın sivil toplum kuruluşlarının yönetim yapısı ele alınmıştır. Ayrıca bu kuruluşların eğitim programlarından yararlanan kadın kursiyerlerin katıldığı anket çalışmaları da yapılmıştır. Anket ve görüşmelerin sonucunda düzenlenen faaliyetlerin eğitim ihtiyacının tamamını karşılamasa da faydalı olduğu ifade edilmiştir.

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021
Kadınların ev içi sorumluluklarının eğitimlerde yaşanan temel sıkıntılardan birisi olduğuna dikkat çekilmiştir. Eş ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getiren kadınların kendilerine ve eğitimlerini vakit ayıramadığı çalışmanın önemli sonuçları arasında yer almıştır.

Bu çalışmada dünyaya yeniden yön veren sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimine yer verilmektedir. Sivil toplum, örgüt kavramları açıklanarak Türkiye ve dünyada sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Tarihsel değişiminde yönlendirmesiyle beraber kadına yönelik faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları incelenmiştir. Bu girişimlerin misyon ve vizyon gibi çalışma ilkelerinin yanı sıra düzenledikleri eğitim, konferans veya toplantı gibi etkinlikler de araştırma kapsamına alınmış ve kadına yönelik hangi sorunların çözümünde etkili oldukları ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. SİVİL TOPLUM KAVRAMI VE KAPSAMI

"Civil" kelimesi Fransızca-Latince kökenli olmakla birlikte Türkçe'de "sivil" şeklinde ifade edilmektedir. Sivil kelimesi terim olarak "şehir adabını iyi bilen, medeni" anlamlarına gelmektedir. Halk nezdinde ise bu kelime daha çok "askeri olmayan" kişiler için kullanılmaktadır. Bu kelime zamanla farklı çağrışımları da beraberinde getirmiştir. Özellikle toplumsal ve siyasal hareketlerin etkilerine bağlı olarak 17. ve 18. yüzyıllarda toplum kelimesiyle birleştirilmiştir. Bu gelişmelerden sonra ortaya çıkan "sivil toplum" kelimesi en genel ifade ile "*uygarlık durumuna geçme*" sürecini yansıtmaktadır. Günümüzde artık sivil toplum, salt haliyle "askeri yönetimden ayrı toplum" ifadesinden farklılaşmıştır (Abay, 2004:272).

Sivil toplum kavramının literatüre girmesi 18.yüzyıla kadar dayanmaktadır. Sosyal sözleşmeci filozoflar bu kavramı doğa halinden ayrılma olarak ifade etmişlerdir. Sosyal sözleşme teorisi, sivil toplumun varlığından söz edebilmek için "doğa halinden" ayrılmayı zorunlu bir şart olarak görmüştür (Gönenç, 2001:10-13).

Tarihsel gelişimine bakıldığında sivil toplumun dört farklı aşamadan geçtiği dikkat çekmektedir. Devlet ile eşdeğer görülen sivil toplum kavramının birinci aşamada bu anlamından sıyrıldığını ve devletten ayrı bir kavram olarak değerlendirildiğini söylemek mümkündür. İkinci dönemde ise sivil toplum hareketinin özerklik kazandığı ve kamu kurumundan farklı, bağımsız bir yapıya kavuştuğu görülmüştür. Bu süreçten itibaren devlet dışı-özerk bir niteliğe sahip olması kavramın en temel tanımları arasında yer almaya başlamıştır. Üçüncü aşamada devlet dışı bir yapı olarak

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021
görülmesinin yanında sivil toplumun barındırdığı özgürlüklerin yerine getirilmesi adına devlet müdahalesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Dördüncü ve son aşamada ise sivil toplumun barındırdığı özgürlüklerin gerçekleştirilmesinde ve faaliyetlerin yerine getirilmesinde devlet müdahalelerinin gereksiz olduğu savunulmuştur (Özalp, 2007:42-43). Son aşamanın tarihsel arka planına bakıldığında ise 1980’li yılların yeni sağ politikaları ve küreselleşme sürecinin başlaması önemli bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatür açısından incelendiğinde sivil toplumun kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Antik Yunan’da Aristo ve Platon bu kavramı ilk kez ele aldığı ifade edilmektedir. Aristo’nun kullandığı “*politike koinonia*” ifadesi sivil toplumun ilk kullanım şekli olarak kabul edilmektedir. Devlet kavramıyla birlikte tartışılan sivil toplum kavramı geçmişten günümüze şekillenerek gelmiştir. Bu alana dair birçok farklı tanımla yapılmış, toplumun ortak çıkarları için çalışıldığı konusunda ortak bir kanaata varılmıştır. En genel anlamıyla sivil toplum kelimesi, devlet otoritesinden farklı bir yapılanmayı ifade etmektedir. Devlet otoritesi altında faaliyetlerini gösteren bağımsız bir örgütlenme sürecidir. Kimi düşünürler sivil toplumun varlığı konusundan bazı koşullardan bahsetmişlerdir. Charles Taylor (1990) “özgür ve örgütlü olabilmek”, “devlet otoritesinden bağımsız var olabilmek” ve “devlet politikasını etkileyebilme” imkânını sivil toplumun ayırt edilen 3 temel özelliği olarak görmüştür. Çaha (1997) ise sivil toplum ile demokrasi ve katılım arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş ve toplumsal katılım temeline dayanan sivil toplum kavramının sosyal örgütlenmeye olan katkısını incelemiştir (Abay, 2004:273-274).

On sekizinci yüzyıla kadar çoğu Avrupalı düşünür, sivil toplum terimini, siyasal boyutta düzen ve barışı sağlamak amacıyla kullanmışlardır. Bu bağlamda David Hume ve İmmanuel Kant sivil toplum ile devletin varlığını birlikte ele almışlardır. D. Hume “*sivil toplum ve devlet özdeşliğine*” vurgu yapmış; İ. Kant ise sivil özgürlüklerin korunabilmesi için siyasi bir otoritenin varlığını gerekli görmüştür (Keana, 1993:48; Akt. Özer, 2008:88).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi sivil toplum, devlet otoritesinin belirleyici olmadığı toplum ihtiyaçlarının gönüllülük esasına göre karşılandığı bir örgütlenme şeklidir. Devlet ve birey arasındaki ilişkinin yürütüldüğü ara bir katman olarak görülmektedir. Tarihsel süreç ve toplumsal değerlere göre şekillenen kavram demokrasinin gelişimi açısından da önemli bir katkısının olduğunu ifade etmek mümkündür.

Örgüt kavramı insanoğlunun varlığı kadar eskilere dayanmaktadır. İnsanoğlu bir arada yaşamaya başladığı andan itibaren birtakım kolektif ihtiyaçlara gerek duymuştur. Bu ihtiyaçları gerçekleştirmek üzere insanlar ortak bir çaba ile hareket etmeye çalışmışlardır. Barnard (1994) örgüt kavramını “*iki veya daha fazla bireyin bilinçli olarak koordine edilmiş etkinliklerinin veya güçlerinin sistemi*” olarak tanımlamıştır. Tanıma göre örgüt, ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere bireylerin gönüllü olarak eyleme geçme süreci şeklinde ifade edilmektedir. Schein (1970) ise örgütü “işbölümü yapılarak, bir sorumluluk hiyerarşisi içinde, ortak amaçların gerçekleştirilmesi için birleşen insanların yürüttüğü faaliyetler bütünü” olduğunu belirtmiştir. Schein’a göre örgüt, ortak amaç ve değerler çerçevesinde bir araya gelmiş insan topluluğu olarak ifade edilmektedir. Örgüt kavramı yönetim, kültür gibi farklı alanlarla da yakından ilgilidir. Bireyler ortak amaçlara ulaşmak için yönetim işlevini yerine getirmekte; ilişkileri belirlenen yetki ve çalışma koşullarına uygun olarak gerçekleştirmektedirler. Literatürde değişik tanımlamalar ile karşımıza çıkan örgüt kavramı,

2. DÜNYADA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Sivil toplum anlayışı, insanlığın bir arada yaşama çabasından bu yana var olmaya devam etmiştir. Bu bölümde sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıktığı dönem ve küreselleşme sonrası sivil toplum alanında yaşanan değişiklikler incelenmektedir.

2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortaya Çıkışı

Tarihsel süreç incelendiğinde devlet ile sivil toplum arasında bir ayrımın olmadığı dikkat çekmektedir. İlk kez 18.yüzyılın ortalarından sonra devlet ve sivil toplum kuruluşlarının farklı yapılar olduğu ifade edilmiştir. Sivil toplum ile devlet arasındaki ilişki dört farklı aşamadan geçmiştir. Dördüncü ve son aşamada sivil toplumun özgür bir ortamda faaliyetlerini yürütmesi gündeme gelmiştir (Gözübüyük Tamer, 2010:103).

Sivil toplum kuruluşları, demokrasinin önemli bir oyuncusu olarak ifade edilmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte tüm dünyada yaygınlaşan sivil toplum kuruluşlarının kökeni çok eskilere dayanmaktadır. STK olarak kısaltılan sivil toplum kuruluşlarının temelinde hayırseverlik ilkesi bulunmaktadır. Devletin yerine getiremediği sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması amacıyla gönüllü bir araya gelen insan topluluklarının varlığından geçmiştir de söz edilmektedir. Sanayi devrimi ile birlikte burjuvazi sınıfının ortaya çıkması modern anlamda sivil toplum

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 hareketlerinin temelini oluşturmuştur. Üretim araçlarında meydana gelen değişiklikler; işçi sınıfının ağır çalışma koşulları devlet dışında bir yapılanmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir (Gündüz ve Kaya, 2014; 135).

Sivil toplum girişimlerinin batıda yaşanan gelişimi incelendiğinde liberal değerler ve demokratikleşme çabası karşımıza çıkmaktadır. Modern anlamda sivil toplum anlayışının ortaya çıkışı kentler üzerinden sağlanmıştır. Kırdan kente yoğun göçün başlamasıyla birlikte kentlerde temel ihtiyacını karşılamakta zorlanan sınıflara yönelik yapılan yardımlar sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasını sağlayan etkenlerden biri olmuştur. Dönemin liberal ekonomik politikaları da sivil girişimlerin önünü açmıştır. Devletin rolünü minimize eden ve müdahalesini gerekli görmeyen liberal düşünce sivil toplum kuruluşlarının dinamiklerini oluşturmuştur (Gündüz ve Kaya, 2014:140).

Sivil girişimlerin ortaya çıkışı ve gelişimi toplumsal değişim süreciyle yakından ilişkili olmuştur. 19.yüzyıl ve çok daha öncesinde gönüllülük esasına göre kuruluşlar ortaya çıksa da modern anlamda sivil toplum kuruluşlarının özgürlük mücadeleleri sonrasında şekillendiği savunulmaktadır. Hindistan'da hükümete karşı halkın haklarını savunan Gandhi hareketi sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında Avrupa'da savaş sonrası dönemde yaşanan sıkıntılara çözüm bulmak amacıyla sivil toplum girişimleri ağırlık kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte yaşanan büyük değişimlerin etkisine bağlı olarak bu girişimlerde hızını artırmıştır. Özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi veren birçok devlette siyasal ve toplumsal ilişkiler daha demokratik temellere dayandırılmıştır. Demokratik ilişkilerin ön planda olmasını isteyen devletler de bireyin konumu değiştirmeye başlamış, devlet yapılanması dışındaki kuruluşlara olan ilgi artmıştır (Usta, 2006:36-37).

Dünya üzerinde ulus devlet anlayışını sona erdiren küreselleşme kavramı en temel anlamıyla toplumlar-devletler arasındaki etkileşimin 'karşılıklı bağımlılık' çerçevesinde artarak, sermaye hareketlerinin hız kazanması ve bu süreçte ekonomik ve sosyal alanda devletin etkisinin azalmaya başlaması şeklinde tanımlanabilmektedir (Bayar, 2008:25-26). Bunun etkisiyle sivil toplum etkisi tüm dünyada giderek hızlanmıştır. Küreselleşme süreciyle birlikte sivil toplum kuruluşları tüm dünyada yaygınlaşmış, önemli bir aktör haline gelmeye başlamıştır. 1980'li yıllarla birlikte başlayan küreselleşme sürecinin en dikkat çekici özellikleri arasında "Liberal politikaların yeniden güç kazanması ve sivil toplum örgütlerinin

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 önemli roller üstlenmesi” yer almaktadır. Sosyal hayatı düzenleyen önemli bir aktör olarak ifade edilen sivil toplum örgütlenmeleri, küresel sorunların çözülmesinde en başarılı araç olarak görülmüştür. Bilgi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerle beraber sivil toplum örgütleri dünyanın birçok ülkesinde sosyal sorunlar ile mücadele etmek adına başarılı çalışmalar yürütmeye başlamıştır. İletişim teknolojilerini etkili bir şekilde kullanabilen sivil toplum örgütleri, seslerini tüm dünyada duyurmaya başlamışlardır. Bu sayede mücadelelerin görünür olma çabası başarıya ulaşmıştır. *Greenpeace* ve *Red Cross* gibi sivil toplum kuruluşları küresel boyutta yürüttüğü faaliyetleri ile devletlerden daha etkili olma noktasına kadar ilerlemiştir (Şenkal, 2012: 99-102).

Katılımcılık temeline dayanan sivil toplum kuruluşları küresel pazar sayesinde mücadelelerine geniş bir çerçevede devam edebilme imkânı kazanmıştır. Neoliberal politikaların da etkisiyle devlet harcamalarında azalmaya gidilmiş, sosyal devlet harcamaları dahi azaltmıştır. Devlet yapılanmasında küçülme mantığının hız kazanmasına bağlı olarak kâr amacı gütmeyen sivil toplum girişimleri önemli bir rol üstlenmiştir. Kamu bilincini sağlamaya çalışan sivil toplum anlayışı neoliberal felsefenin devamı niteliğinde olmuştur (Şahin ve Öztürk, 2011:10-17).

2.2. Kadın Sivil Toplum Hareketlerinin Gelişimi

Sivil toplum girişimlerinin tarihsel süreçte kadın hareketleri açısından da önemli katkıları olmuştur. İngiltere, Fransa ve Doğu Avrupa kadın hareketleri sivil girişimler üzerinden filizlenmiştir. Avrupa’daki kadın hareketlerinin ortaya çıkmasındaki temel nokta ise özgürlük ve eşitlik talepleri olmuştur. Amerika’daki kadın hareketlerinin temel çıkış noktası ise siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda erkekler ile eşit haklara sahip olma mücadelesidir.

Kadınların tarihsel süreçte kolektif olarak bir araya gelmesi ilk kez 19. yy başlarında Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Sivil toplum insiyatifinin doğmasını sağlayan “Laissez Faire” (‘Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler’ şeklinde ifade edilen bu anlayış, devletin ekonomiye minimum düzeyde müdahale etmesi anlamına gelmektedir) düşüncesinin temelleri 12.yüzyıla kadar eski bir döneme uzanmaktadır. Sivil toplum girişimlerinin doğmasıyla beraber kadınların haklarını arayabilecekleri bir ortam sağlanmıştır. Ayrıca 1789 Fransız Devrimi’nin savunduğu bireycilik ve özgürlük kavramlarıyla birlikte toplumsal anlamda önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin de yayınlanmasına bağlı olarak temel hak ve özgürlükler garanti altına alınmıştır. Bu

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021
gelişmelerin etkisiyle kadın hareketi ortaya çıkmış, eşitlik talepleri sebebiyle kadın mücadeleleri başlamıştır (Menteş, 2008:21-22).

Amerika'daki kadın hareketleri üç dalga kapsamında ele alınmıştır. İlk aşama olarak kabul edilen birinci dalgada kadın haklarına yönelik birçok farklı bakış açısı ortaya atılmıştır. Dinamik bir süreç olarak ifade edilen birinci dalga kadın hareketleri, ataerkil düşünce sisteminin "fiyasko" olarak adlandırıldığı dönemdir. Bu dönemde kadınların siyasal hayatta erkekler ile eşit haklara sahip olma düşüncesi ön planda olmuştur. Kadın aktivistler toplumsal olarak belirlenmiş "iyi kadın" imajına karşı çıkmışlardır. Kadının özel alanla sınırlandırılmasına karşı çıkarak, kamusal alanda görünür olmak için çabalamışlardır. Birinci dalga kadın hareketlerinde oy mücadeleleri dikkat çekmiştir. Kadınlara oy hakkının tanınması için 1869 yılında Susan B. Anthony ve Elizabeth Cady Standon, National Women Suffrage Association aracılığıyla çalışmalar yapmaya başlamışlardır. 1893 yılında ise ilk kez Amerika' da Colorada eyaleti kadınlara oy kullanma hakkı tanımıştır. Bu gelişmeden sonra sırasıyla Washington, California, Oregon, Kansas ve Arizona gibi eyaletler de kadınlar oy kullanma hakkını kazanmıştır. İkinci dalga kadın hareketlerine bakılacak olursa kadınların farklı boyutlarda karşılaştığı baskılar eleştirildiği bir dönem olduğunu söylemek mümkündür. Kadının güzellik kavramının tüketim nesnesi olarak ifade edilmesi net ve keskin bir dille reddedilmiştir. 1968 sonrası ortaya çıkan bu dalgada cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele edilmiştir. "Kardeşlik ve dayanışma" sloganının ön planda olduğu bu dönem, kürtaj yasaklarına yönelik eylemlerle de gündeme gelmiştir. Dönemin dikkat çeken sivil toplum örgütleri şunlardır: National Organization of Women (NOW), The National Abortion and Reproductive Rights Action League (NARAL) National Women's Political Caucus (NWPC). Üçüncü dalga kadın hareketlerinde ise kadınlara karşı uygulanan şiddet, insan kaçakçılığı, çevre ve halk sağlığı gibi başlıklar ele alınmıştır. 1990'larda başlayan üçüncü dalga da kapsayıcı ve iddialı olduğunu öne sürmüştür. Eşit işe eşit ücret ödenmesi için kadınlar bu süreçte de mücadele vermeye devam etmiştir. Kadınların her alanda erkekler ile eşit oranda olması gerektiği savunulmuştur (Örnek, 2015:107-116).

Kadın hareketleri açısından Fransa dünyadaki önemli ülkeler arasında yer almaktadır. Fransız Devrimi'yle birlikte kadınlar ilk kez kitlesel olarak mücadele içerisine girmeye başlamıştır. Fransız Devrimi'nin etkisiyle eşitlik ve özgürlük, kardeşlik gibi kavramlar önem kazanmıştır. Kadınlarda erkekler ile eşit miktarda bu kavramlardan yararlanma talebinde bulunmuşlardır. Dönemin devrimci kadınları arasında yer alan Olympe de Gournes kadın hakları ile ilgili bir bildiri hazırlamış ve bildiride kadınların

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 erkekler ile eşit haklara sahip olduğu, özgür bir yaşam sürmesi gerektiğini ifade etmiştir.. Kilisenin etkisiyle bu bildiri beklediği geri dönüşü sağlayamamıştır. Kadınların dünya genelinde olduğu gibi Fransa’da da birtakım hakları kazanması İkinci Dünya Savaşı dönemine denk gelmiştir. İkinci dünya savaşıyla birlikte erkeklerin askere gitmesi; erkeklerden boşalan yerlere ise kadınların getirilmesi, kadınların toplumsal anlamda hak ve özgürlüklerini kazanmaları için önemli bir gelişme olmuştur. Bu dönemde kadınlara *eşit eğitim hakkı, mülkiyet hakkı, istediği işte çalışma hakkı* gibi haklar tanınmıştır (Yapar Gönenç, 2012:66-68).

Kadın sivil toplum hareketlerinin gelişimi incelendiğinde oy mücadelesi ve örgütlenme çabası dikkat çekmiştir. Kadın hareketleri dönemin ekonomik, sosyal ve siyasi dinamiklerine göre değişime uğrayabilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin yayınlamasıyla beraber kadınların sivil girişimleri ortaya çıkmıştır. Özgürlük ve eşitlik talepleri bu hareketlerin hızlanmasına olanak tanımıştır. Kadın sivil toplum hareketlerine katkıda bulunan olaylardan bazıları şunlardır:

- ❖ 1889 yılında Londra’da May ve Briant adına çalışan kibritçi kadın işçiler, vasıfsız işçiler arasında sendikalaşma hareketini başlatmışlardır.
- ❖ 1 Mayıs 1900 tarihinde İngiltereli kadınlar oy hakkını kazanabilmek için Lancashire’de dilekçe kampanyası başlatmıştır.
- ❖ 1908 yılında Almanya’da kadınların siyasal hayata girebilmesi için önemli bir adım atılmıştır. Kadınların siyasal partilere üye olması, katılım sağlayabilmesi kabul edilmiştir.
- ❖ 1911 yılında İngiltere’de 21 farklı fabrikada binlerce kadın işçi grev yaparak 18 fabrikada örgütlenme hakkını elde etmiştir (Menteş, 2008:21-30).

3. ULUSLARARASI ALANDA ÖRGÜTLENEN KADIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Kadın sivil toplum örgütleri birçok farklı alanda faaliyetlerini yürütmektedir. Bu bölüm kapsamında uluslararası düzeyde faaliyet gösteren 4 kadın sivil toplum kuruluşu incelenecektir. İncelenecek olan kuruluşlar tesadüfi yöntemler ile seçilmiştir. İncelenecek olan kuruluşlar şunlardır:

3.1. Kalkınmada Kadın Hakları Derneği (AWID)

The Association for Women’s Rights in Development (AWID), 1982 yılından beri dünya çapında kadın haklarını korumak amacıyla çalışan bir

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 organizasyondur. Dernek, toplumsal cinsiyet adaletini sağlamak üzere kadın sivil toplum hareketlerine destek olmaktadır. Feminist hareketin önemli bir parçası olan AWID, cinsiyet adaleti ve kadın haklarının gelişimine katkı sunmaya çalışmaktadır. Kadının hakları açısından zayıf olan ülkelerde, baskıcı sisteme karşı, feminist gerçekleri yansıtmaya amaçlamaktadır. Tüm dünyada kadınların maruz kaldığı eşitsiz ilişkilerin ortadan kalkması adına çalışmaları küresel boyutta yürütmektedir.

AWID, amaçlarını yerine getirirken birtakım stratejiler ortaya koymuştur. Dünya çapında bir organizasyon olan AWID, üyelerine destek sağlamanın yanı sıra üyeleri arasında dayanışma ve köprü kurma görevini de üstlenmektedir. Feminist hareketleri savunan bu dernek, bağlantılarını toplantı ve etkinlikler ile aktif tutmaya çalışmaktadır. Sanat ve kültürel yaratıcılığa önem veren dernek, feminist hareketleri ve bu alanda yaşanan olayları konu edinen sanatçılar ile iş birliği kurma çabasıdadır.

Küresel feminist hareketleri geliştirmek isteyen AWID, girişimleriyle dikkat çekmektedir. *Evrensel Hakları ve Adaleti Geliştirme, Feminist Ekonomiler İnşa Etme, Feminist Gerçekleri Birlikte Yaratmak* adlı girişimleri ile çalışmalarına farklı bir boyut kazandırmaktadır. Bu derneğin yönetim kurulu, toplumsal cinsiyet eşitliği alanına bağlı olarak çalışan akademisyenler, aktivistler, araştırmacılar, iş adamları gibi farklı mesleklerde kişilerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Derneğin üye sayısına bakılacak olursa şu anda 180'den fazla ülkede 6 binden fazla üyesi bulunmaktadır. 19 farklı ülkede aktif olarak çalışan personel bilgisini de resmi internet sayfasında görmek mümkündür. Ayrıca derneğin resmi internet sayfası İngilizce, Fransızca ve İspanyolca olmak üzere 3 farklı dilde hizmet vermektedir. Derneğin iletişim; hizmet; bilgi ve yayınları konusunda aktif bir internet sayfasına sahip olduğu düşünülmektedir.

AWID, her yıl tüm çalışmalarının ifade edildiği faaliyet raporlarını yayınlamaktadır. 2019 yılında "*Değişen Dünyada Feminist Gerçekler*" raporuyla çalışmalarının dışında küresel salgın ve etkilerini de ele almıştır. 2020 yılına ait çalışmaları da resmi internet sayfası üzerinden incelenebilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ve kadın eşitliği alanında çabalarıyla tüm dünyada ses getiren AWID, politika oluşturma ve savunuculuk faaliyetlerini yürütmektedir. Feminist gerçekleri savunurken politika yapımcıları etkileme noktasında da çalışmalarına devam etmektedir. (URL 1)

3.2. Ana Kadınlar Grubu (WMG)

Ana Kadınlar Grubu (Women's Major Group- WMG), 1992 yılında Rio da Janerio Dünya Zirvesi'nde kurulmuştur. Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma süreçlerinin resmi bir katılımcısı olan WMG, toplumsal cinsiyet ve sürdürülebilir kalkınma konusunda sivil toplumun aktif katılımını sağlamaya çalışmaktadır. Kadının güçlendirilmesi ve kadının insan hakları alanında küresel bir organizasyon olan WMG, ilgili kuruluşlara destek noktasında açık olduğunu ifade etmektedir.

WMG, sivil toplumda yer alan kadınların BM sürecinde sürdürülebilir kalkınma noktasında aktif katılımını sağlayarak organizasyonda söz sahibi olmalarına imkân tanımıştır. Ayrıca kadınların sivil toplum süreçlerine katılması için önemli bir sorumluluk üstlenmiştir. Kadının insan hakları, cinsiyet eşitliği konularına odaklanan WMG, toplumu ilgilendiren konulardan kadınların desteğini ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır. Örgütün önemli faaliyetlerinden birisi de savunuculuk olup, üyelerinin savunuculuk faaliyetlerini kolaylaştırmaktır. İlgili kuruluşlara destek veren WMG, üye devletlerin birtakım faaliyetlerine de ev sahipliği rolünü üstlenebilmektedir.

İnsan Hakları Konseyi ve bölgesel forumlara katılım gösteren WMG, bu etkinliklerde de kadınların konuşmalarını desteklemektedir. Sürdürülebilir kalkınma ilkesiyle hareket eden WMG, dünyanın farklı bölgelerinde düzenlenen etkinlikler de sorumluluk üstlenmektedir. WMG, katıldığı her etkinlikte sivil toplum kavramına dikkat çekmekte ve kadının güçlendirilmesinde sivil toplum hareketlerinin önemine vurgu yapmaktadır. Sivil toplum hareketlerine kadınların aktif bir şekilde katılmasına destek olan WMG, bu alanda faaliyet gösteren organizasyonlar ile iş birliği içerisinde çalışmalarına devam etmektedir. Ayrıca salgın, çevre sorunları ve ekosistem, biyoçeşitliliği geliştirme etkinliklerine de aktif olarak katılım sağlamaktadır. Bu faaliyetler ile ilgili birtakım detaylara resmi internet sayfaları üzerinden ulaşmak mümkündür. (URL 2)

3.3. Uluslararası Mezun Kadınlar (GIW)

Uluslararası Mezun Kadınlar (Graduate Women International - GWI), 1919 yılında Uluslararası Üniversite Federasyonu ismiyle kurulmuştur. Dünya çapında bir organizasyon olan GWI, eğitim almış kadınların bir araya gelmesiyle çalışmalarına başlamıştır. Eşit eğitim hakkı çerçevesinde kız çocuklarının yaşam boyu öğrenimine katkı sağlamak amacıyla faaliyet yürütmektedir. Özel ve kamusal hayatın her alanında

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021
kadınların bilgi ve becerilerinin artırılmasına yönelik faaliyetleri yürütmektedir.

Kadınların yaşam boyu eğitimini destekleyen GWI, uluslararası etkinliklerde eğitimli kadınları temsil ederek sorunlarını dile getirmektedir. Eğitimli kadınların görüşlerini savunan GWI, uluslararası kadın ağının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşitlik ve güçlenmeyi savunan bu organizasyon, dünyadaki kız çocuklarının ilköğretim sonrasında da eğitim hayatına devam edebilmesi hedefiyle yola çıkmıştır. İnsan hakları ve eğitim konusunu birlikte ele alan GWI, ülkelerde yaşanan cinsiyet eşitsizliklerine dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle okul hayatına devam edemeyen kızların güçlendirilmesini amaçlamaktadır. İnsan haklarının güvence altına alınması için sürekli ve örgün eğitiminin önemine vurgu yapmaktadır.

Mevcut faaliyetleri incelendiğinde “Burs ve hibeler”, “Savunuculuk”, “Programlar” başlığındaki çalışmaları olduğu görülmektedir. Savunuculuk faaliyeti, tüm dünyada kız çocuklarının sürekli eğitim hakkına erişmeleri için uluslararası anlaşmaların uygulanması ve benimsenmesi adına etkinlikler düzenlemektedir. Burs ve hibe faaliyetleri, sosyal ve ekonomik anlam zor durumda olan mezun kadınlara destek sağlamaktadır. Programlar adı altında ise birçok farklı etkinliğin düzenlendiği görülmektedir. “Girl’s Choices” adlı programda genç kızların liseyi bitirme, üniversite mezunu olma veya iş hayatına giriş süreçlerini desteklemektedir. GWI, eğitim ve liderlik gibi program seçenekleriyle kadının güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu programları yürütürken ilgili kurumlar ile iş birliği çatısı altında birleşebilmektedir. GWI bünyesinde düzenlenen etkinliklere; hazırlanan raporlara ve kurumun misyon, vizyon gibi değerlerine resmi internet sayfasından ulaşılabilir (URL 3).

3.4. Birleşmiş Milletler Kız Çocuklarının Eğitimi Girişimi (UNGEI)

Cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler Kız Çocuklarının Eğitimi Girişimi (United Nations Girl’s Education Initiative - UNGEI) cinsiyet eşitliğini sağlamada eğitimi temel alan küresel bir organizasyondur. Eğitim yoluyla eşitsizlikleri engellemeye çalışan UNGEI, tüm dünyada kız çocukları için koordineli bir şekilde faaliyetlerini yürütmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bir eğitim sisteminin inşası için çalışan UNGEI, bu hedef yolunda 2000 yılından itibaren çalışmalarına

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 devam etmektedir. UNGEI, Bilinç ve farkındalık düzeyini artırmak adına eğitim süreçlerinin önemine vurgu yapmaktadır.

Küresel çaptaki ortaklıklarıyla kolektif bir biçimde programlarını düzenleyen kuruluş, küresel danışma komitesi altında 30'dan fazla sivil toplum kuruluşu, devlet daireleri ve gençlik organizasyonlarından oluşmaktadır. Bu üyelerin tamamı eğitim yoluyla eşitliği sağlama noktasından bir arada toplanmıştır. Dünyanın farklı yerlerinde bulunan ortakların temel amaç ve stratejileri küresel danışma komitesi çerçevesinde belirlenmiştir. Ortaklar, tüm dünyada cinsiyet eşitliğini geliştirmek amacıyla hareket etmektedir.

Örgüt çatısı altında bulunan ortakların tamamı kadınların güçlendirilmesine destek olmayı taahhüt etmektedir. *“Eşitlik ve ayrımcılık yapmama”*, *“Karşılıklı hesap verebilirlik”*, *“İş birliği”*, *“Yerel karar verme ve eylem”* olmak üzere 4 temel değer ile çalışmalar yürütülmektedir. Aynı amaç ile yola çıkan kurum, kolektif eylem yoluyla cinsiyet eşitliğini kazanmaya çalışmaktadır. İyi eğitim uygulamalarını göz önüne alarak öneriler sunmakta, politika belirleyicileri etkilemeye çalışmaktadır. Eğitimde eşitliğin sağlanabilmesi için fikirlerin yanı sıra gerekli kaynakların da gelişimini de göz ardı etmemektedir. Ortaya konulan kanıtların çözüme kavuşturulması adına kolektif gücünü kullanmaya çalışmaktadır.

Sosyal adaletin temini noktasında UNGEI dünyadaki kız çocuklarının imkânlardan eşit olarak yararlanabilmesini adına çalışmalarını yürütmektedir. Cinsiyet eşitliği kapsamında ülkelerin eğitim sistemlerinde farklılığa gidilmesi için birtakım iş birlikleri içerisinde yer almaktadır. UNGEI, ülkelerin eğitim sistemlerindeki cinsiyet eşitsizliklerini belirlemek, engelleri ortadan kaldırabilmek amacıyla önerilerde bulunmaktadır. Bu önerilerin uygulanması noktasında itici bir güç haline gelmeye çalışmaktadır. Ayrıca cinsiyet eşitliğine dayalı öğretme ve öğrenme konularında uluslararası araştırma raporları hazırlayarak; iyi uygulamaları ve örnek vakaları da rapor kapsamında yayınlamaktadır. Eşitlikçi ve kapsayıcı eğitim politikalarına vurgu yapan UNGEI'nin raporlarını resmi internet sayfası aracılığıyla incelemek mümkündür. (URL4)

4. TÜRKİYE’ DE SİVİL TOPLUM HAREKETLERİ

Sivil toplum kuruluşları tüm dünyada önemli bir aktör haline gelirken Türkiye de bu gelişmelerden etkilenmiştir. Tarihsel süreç incelendiğinde Türkiye’deki vakıf anlayışının sivil toplum girişimleri ile benzer olduğu görülmektedir. Ancak modern anlamda sivil toplum örgütleri, Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren gündeme gelmiştir. Bu bölümde

4.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sivil Toplum Hareketleri

Osmanlı toplumunda devletin konumu oldukça önemli olmuştur. Şehirlerin tüzel kişiliğe sahip olmaması, ticari anlamda şehirlerin birlik kurmasını engelleyen nedenler arasında yer almıştır. Güçlü devlet geleneğinin hâkim olduğu Osmanlı'da, ekonomik ve sosyal hayatta tek bir kurum söz sahibi olmuştur. Bunun sonucunda Batı'da var olan burjuvazi, aristokrasi gibi farklı sınıflar Osmanlı'da ortaya çıkmamıştır. Farklı sınıfların ortaya çıkmasına bağlı olarak şekillenen sivil toplum hareketleri Osmanlı'da devletin sınırlandırmaları altında kalmıştır (Aslan, 2010:263).

Osmanlı'da devletin bürokratik yapısı en belirgin özelliklerden birisidir. Merkez ile çevre arasındaki mesafenin fazla olması birtakım aracı kurumlara olan ihtiyacı artırmıştır. 1860'lı yılların sonlarına doğru Osmanlı devletinde Batı'daki sivil toplum kuruluşlarına benzer örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşların resmi olarak Tanzimat döneminde Cemiyetler Kanunu'nun onaylanmasıyla hızla geliştiği görülmüştür (Erdoğan, 2019:34).

Osmanlı'daki loncalar, merkez ile esnaf arasında köprü kurma görevini üstlenmiştir. Usta-çırak ilişkisine dayanan lonca sistemi, Anadolu topraklarında üretimin ortaklarını teşvik edici politikaları benimseyerek faaliyetlerini yürütmüştür. Nitelikli eleman yetiştirme, yetişen elemanlara ustalık belgesi verme, üretimin kalitesini artırma ve işçiyi koruma gibi görevleri yerine getirmeye çalışmıştır. İş ve meslek ahlakı kurallarına göre hareket eden loncalar, sivil toplum mantığının Osmanlı'daki önemli bir yapısı olarak ifade edilebilir. Üretilen malın kaliteli ve uygun şekillerde tüketiciye ulaştırma amacıyla çalışan loncalar, merkezi otoritenin hakimiyeti altında konumlanmıştır (Çaha, 1994,91).

Sivil toplum mantığı içerisinde Osmanlı'daki uygulamalardan bir diğeri ise millet sistemidir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle ortaya çıkan millet sistemi, gayrimüslim azınlıkların yönetimle olan ilişkisini hukuki, sosyo-kültürel ve dini boyutlardan ele almıştır. Çok kültürlü bir yapıya sahip olan Osmanlı devletinde millet sistemi gerekli görülmüştür. Millet sistemiyle birlikte azınlıkların hakları yasalar ile güvence altına alınmıştır. Genel yönetim, güvenlik ve askerlik gibi hizmetlerin dışında eğitim, haberleşme, dini işler ve nüfuz hizmetleri millet sistemi bünyesinde yer alan teşkilatlar ile gayrimüslimlerin eline bırakılmıştır. Millet teşkilatları gayrimüslimlerin kendi kültürleri

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 kapsamında birtakım faaliyetlerin yürütüldüğü bir yapılanma olarak uzun yıllar devam etmiştir (Kurtaran, 2011:58-61).

Osmanlı devletinde örgütlü bir şekilde faaliyet yürüten vakıflar, sivil dayanışma örnekleri arasında yer almaktadır. 19.yüzyıldan itibaren sosyal hizmetlerin yürütülmesi sivil girişimlerin eline bırakılmıştır. Devletin yerine getirdiği eğitim ve sağlık hizmetleri, sosyal yardım ve dayanışma Tanzimat'tan itibaren vakıfların faaliyetleri arasında yer almıştır. Toplumsal hayatta önemli bir rol üstlenen vakıflar, geniş ve kapsayıcı bir alanda hizmetlerini yürütmüştür. Şehirler açısından da oldukça önemli sorumluluklar üstlendiği görülmüştür. Ekonomik, idari, sosyal ve kültürel açıdan birçok imkan sağlamıştır. Vakıflar kervansaray, sebil ve imaret inşalarının yanı sıra temel altyapı için hizmetlerini de karşılamaya çalışmıştır (Bayartan, 2008:158-163). Modernleşme çabasıyla birlikte devlet, sorumluluklarının bir kısmını sivil inisiyatifler ile paylaşmaya başlamıştır. İkinci Meşrutiyetle beraber sivil toplum girişimlerinin arttığı göze çarpmıştır. "Cemiyetler Dönemi" olarak adlandırılan İkinci Meşrutiyet döneminde işçi örgütlenmeleri, sendikal hareketler ortaya çıkmıştır. Ancak Osmanlı'nın son dönemlerinde sivil toplum girişimlerinin güç kaybetmiştir. Siyasal sistem içerisinde kaybolan sivil girişimler, devlet ve seçkinlerin bünyesinde kalmıştır. Bu dönemde devletten bağımsız bir sivil toplum hareketine rastlanılmamıştır (Aslan, 2010:260).

4.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Sivil Toplum Hareketleri

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte devlet toplum algısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Osmanlı'nın geleneksel devlet anlayışı yerine modernleşme temelinde adımlar atılmıştır. Devlet-toplum algısının değiştirilmeye çalışıldığı bu dönemde savaşın etkileri nedeniyle sivil toplum alanında bir gelişme yaşanmamıştır. Tek partili dönemde savaş, yükselen muhalif hareketler ve baskılar sivil toplum girişimlerinin canlanmasını engellemiştir. 1946 sonrası çok partili dönem, demokrasi ve sivil toplum hareketlerini yeniden ele almıştır. Tek partili dönemde yasaklanan sivil girişimler, çok partili dönemle birlikte tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır. 1946 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu ve 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti'nin "Liberal ekonomik politikaları" sivil girişimlerin önünü açmıştır. Söz konusu olan bu dönemde işçi ve işveren girişimleri sivil toplum girişimlerinin temelini oluşturmuştur (Akçeşme, 2013:212-213).

CHP Hükümeti'nin, 1945 yılında kurduğu Çalışma Bakanlığı'nın da işçi hareketlerinde etkisi büyük olmuştur. Çalışma Bakanlığı'nın

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 kurulmasıyla işçilere geniş haklar tanınmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak da 1945 yılı sonrası birçok şehirde işçi sendikaları kurulmuştur. Çok partili hayata geçiş süreci Türkiye'deki sivil toplum hareketleri açısından önemli bir gelişme olarak kabul görmüştür. 1946 sonrası dönemde işçi ve gençlik hareketleri hız kazanmıştır. Türkiye'de tek partili dönemden çok partili döneme geçiş ile birlikte dernek sayılarında ciddi bir artış gözlenmiştir. 1946 yılında 733 olan dernek sayısı 1960'larda 18 bin 968'e kadar yükselmiştir (Özkiraz ve Arslanel, 2015:31-33).

Sivil toplum kuruluşlarının kendine özel bir alan yaratabilme süreci 1961 Anayasası ile başlamıştır. 1961 Anayasası katılımcılık ve demokrasi kavramlarına vurgu yaparak hak ve özgürlüklerin artırılmasına olanak tanımıştır. Bu anayasa ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının özerk bir alanda faaliyetlerini yerine getirebilmesi mümkün olmuştur. Cumhuriyet sonrası sivil toplumda önemli gelişmelerin yaşanmasına karşına bu gelenek toplumda tam olarak oturamamıştır. Siyasal ve ekonomik alandaki gelişmelerin etkisiyle sivil toplum anlayışı, ideolojik olarak algılanmıştır. Bunun neticesinde sivil girişimlerin yeteri kadar destek göremediği dikkat çekmiştir (Akçeşme, 2013:213-214).

1980 sonrası süreçte ise küreselleşme ve neoliberal etkilerin hâkim olmaya başlamıştır. Tüm dünyada yaşanan değişimle birlikte devletlerin yükü azaltılmış, özel yatırımlar ve çok uluslu şirketler güç kazanmıştır. Ayrıca ulusal ve uluslararası anlamda devletlerin yaşadığı sıkıntıları çözme konusunda sivil toplum örgütleri önemli bir aktör olarak görülmüştür. Türkiye'de de birçok alanda devlet görevlerini sivil örgütler ile paylaşmaya başlamıştır. Türkiye'de sivil toplumun gelişmesinde etkili olan bir diğer süreç ise Avrupa Birliği'ne (AB) uyum politikalarıdır. Çeşitli dernek ve vakıflar aracılığıyla AB'ye uyum konusunda toplumsal farkındalık önemli bir çalışma alanı olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılık ve müzakerecilik gibi anlayışları içeren sivil toplum anlayışı, demokrasi söylemi açısından da oldukça önem arz etmiştir (Talas, 2011:395-397).

5. TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ÇALIŞAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Sivil toplum kuruluşları arasında kadın hareketleri de oldukça önem arz etmektedir. Bu bölümde faaliyetleri, resmi internet sayfası ve sosyal medya hesaplarıyla aktif olduğu düşünülen 6 sivil toplum kuruluşu incelenmektedir. Bu kurumlar şunlardır: Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi (KEİG), Kadın

5.1. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)

1986 yılında kurulan Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), yoksulluk ve eşitsizliklerin var olması sebebiyle faaliyet göstermeye başlamıştır. Güçlü bir toplum oluşturmayı amaçlayan KEDV, kadınların yaşamlarını iyileştirmek ve kadınların liderliklerini güçlendirmek adına çeşitli programlar düzenlemektedir. 2001 tarihinden itibaren bakanlık tarafından kamu yararına kuruluş statüsü kazanan vakıf misyonunu şu şekilde açıklamıştır: *“KEDV’in misyonu kadınların yaşamlarını, toplumlarını ve dünyayı dönüştürmeleri için güçlendirilmesidir. KEDV, kadınların kolektif bir şekilde eşitlikçi, kapsayıcı ve güçlü bir toplum oluşturma çalışmalarını desteklemeyi hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda, kadınların, ailelerinin ve içinde yaşadıkları toplumların sosyal, ekonomik ve politik imkânlarını geliştiren ve dönüştüren yerel kalkınma inisiyatiflerine liderlik etmelerini desteklemektedir.”*

İstanbul, İzmir, Çanakkale ve Mardin olmak üzere toplamda 61 ilde faaliyet yürüten KEDV, kadınların kooperatifleşmesine de katkı sağlamaktadır. Mikro krediler ile örgütlenmelerini amaçlayan KEDV, kadın kooperatifleriyle aktif bir şekilde çalışmalarını yürütmektedir. NAHİL isimli ticari bir dükkânı bulunan vakıf, bu dükkânda kadınların hazırlamış olduğu ürünleri satışa sunmaktadır.

Belediye, kooperatif, sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapan KEDV, uluslararası alanda da varlığını sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi çok uluslu kuruluşların hazırladığı toplantılara katılım sağlamaktadır. Dar gelirli kadınlara destek veren vakıf ekonomik, kültürel, politik ve sosyal boyutlarda kapsayıcı bir gelişimi hedeflemektedir. Kadınların öncü olmaları adına tabandan bir güçlendirilmeyi hedeflemektedir. Kadının güçlenmesine yerelden destek veren vakıf, kooperatif kurma ve işletme konularında özel programlar düzenlemektedir. 2001 yılından itibaren Türkiye’deki kadın kooperatiflerine destek olmaya çalışan KEDV, ulusal ve uluslararası düzeyde bilgi-deneyim paylaşımına katkıda bulunmaktadır.

Afet ve göç; güçlendirme ve kooperatifleşme; ekonomik güçlendirme olmak üzere 3 ana program alanında çalışmalarını yürütmektedir. Kadınların her alanda güçlenerek aktif vatandaş olmalarını amaçlayan KEDV yerel-ulusal-uluslararası düzeylerde lider olmaları için

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021
uzun yıllardır faaliyetlerini yürütmektedir. *Kadınlar için Bilgisayar ve İnternet Eğitimi El Kitabı, Kadınlar için Liderlik Eğitimi El Kitabı, Kadınlar Yerel Bütçe Sürecine Katılıyor, Kadın Kooperatifleri El Kitabı, Erken Çocuklukta Toplumsal Cinsiyet Eğitimi El Kitabı* gibi yayınlarıyla dikkat çekmektedir. (URL 5)

5.2. Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG)

24 Şubat 2007 tarihinde düzenlenen “Kadın emeği ve istihdamı toplantısı” sonrasında kadın örgütlerinin üye olduğu bir platform olarak Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) kurulmuştur. Kadın emeği ve istihdamı, kadın-erkek eşitsizliği, kadına yönelik şiddet gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren 16 ilden 32 kadın örgütünün yer aldığı bir platformdur. Kadınların çalışma hayatında güvenceli ve uzun süreli kalmasını amaçlayan KEİG, kadın emeği ve istihdamı üzerinde araştırmalar yapar, ulaştığı verileri kamuoyuyla paylaşır. Bu platformun temel hedefi, kadınların erkekler ile eşit koşullarda çalışmasına yönelik politikaların düzenlenmesine katkı sunmaktır. Cinsiyete dayalı iş bölümünün ortadan kalkması adına bakış açısı kazandırmaya çalışır. Ev içi ve ev dışında kadın emeğinin görünür olması amacıyla faaliyetlerini yürütür.

KEİG, bilgi üretimi ve aktarımı konusunda katılımcılık anlayışını benimsemektedir. Cinsiyete, cinsel yönelime, sınıfa, bedene ya da etnik kökene dair ayrımcılıklara karşı çıkan KEİG, üyesi olan tüm kadın örgütlerine de eşit haklar tanımaktadır. Kadın Çalışmaları Derneği, Eşit Yaşam Derneği, Mezopotamya Kadın Kooperatifi, Emek Benim Kadın Derneği, Girişimci Kadınların Desteklenmesi Derneği gibi örgütler KEİG'nin üyelerinden bazılarıdır.

Kadınların ekonomik ve sosyal hayattaki haklarının farkına varması için çalışan KEİG, araştırma ve bilgi notlarını resmi internet hesabından paylaşmaktadır. Aktif bir şekilde araştırmalarını yürüten KEİG Türkiye’de kadın emeği ve istihdamına dair politikaları araştırmakta, çalışma hayatında kadının karşılaştığı sorunları gündeme getirmektedir. Yaptığı araştırmaları kitapçık, broşür, rapor, video veya kitap formatında yayınlamaktadır. Yayınlarının yanı sıra atölye çalışmaları da bulunmaktadır. Savunuculuk ve kamu politikaları izleme, kreş, kreş kampanyası gibi atölye çalışmalarını yürütmüştür.

Sendika, kadın örgütleri ve uluslararası web siteleriyle bağlantıları bulunan KEİG, son olarak Covid-19 pandemi süreciyle ilgili bir çalışma yapmıştır. Korona salgınının kadın emeği açısından ne ifade ettiğini

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021
araştıran girişim, haber ve basın açıklamalarıyla bu süreci özetlemeye çalışmıştır. Ayrıca “Bilgi Notları” köşesinde Covid-19 krizi-kadın istihdamı ve işsizliği, salgının hizmet sektöründeki kadın istihdamına etkilerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Ayrıca resmi internet sayfasında “kütüphane” bölümünden farklı başlıklarda yazılan rapor, süreli yayın ve makaleler ulaşmakta mümkündür. KEİG haber ve yayınlarını kamuoyuyla paylaşmakta, çalışmalarını şeffaflık ilkesi kapsamında yürütmektedir. (URL 6)

5.3.Kadın Dayanışma Vakfı

Kadın Dayanışma Vakfı'nın kökeni, 1987 yılında Ankara'daki “Kadın Tartışma Grubu'na” uzanmaktadır. Bu tartışma grubu düzenli olarak bir araya gelen kadınlar oluşmuştur. Farkındalık düzeyinin artırılması amacıyla toplanan bir grup kadın, kişisel deneyimlerini paylaşmak ve kadına yönelik şiddet konusunda bilinç yükseltme çalışmalarına olanak tanımışlardır. Kadın hareketi açısından oldukça önemli bir yere sahip olan Kadın Tartışma Grubu sayesinde ilk kez bir kadın sivil toplum örgütü ile yerel yönetimler arasında iş birliği sağlanmıştır. 1991 yılında bu grubun katkılarıyla Ankara'da “Kadın Danışma Merkezi” oluşturulmuştur.

Kadın Dayanışma Vakfı 1993 yılında resmi olarak kurulmuştur. Kurulduğu yıl bir ilke imza atan vakıf, Türkiye’de ilk kez belediye ile işbirliği içerisinde feminist kadın sığınağı açmıştır. Cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan kadınları güçlendirmek ve bu güçlendirmede feminist ilkeler doğrultusunda mücadele misyonuyla hareket eden Kadın Dayanışma Vakfı, kadına yönelik şiddete karşı kamuoyunu bilgilendirme çalışmaları ve savunuculuk faaliyetlerini yürütmektedir. Bu konuda vakıf üyelerine ve meslek elemanlarına yönelik eğitimler düzenlemekte, farkındalık oluşturma çalışmaları içerisinde yer almaktadır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için ulusal ve uluslararası örgütlerin üyesi olarak geniş bir kapsamda çalışmalarına devam etmektedir.

Vakıf “*Yardım değil, dayanışma*” anlayışıyla kadın danışma merkezinde çalışmalarını yürütmektedir. Şiddete maruz kalan kadınlara destek olan bu merkez sosyal, hukuki ve psikolojik boyutta hizmet sağlamaktadır. Kadın danışma merkezi, şiddetle mücadele konusunda kadınların ihtiyaç duyabilecekleri her alanda yardımcı olmaya çalışmaktadır. Kadına yönelik şiddetle mücadele eden vakıf toplumsal cinsiyet eşitsizliği kapsamında da faaliyetlerini yürütmektedir. Savunuculuk ve farkındalık çalışmalarıyla kamuoyu, sivil toplum kuruluşları, medya ve kamu kurumları ile iletişim içinde olduklarını belirtmektedirler. Vakıfta

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021
gönüllü çalışmak isteyen kişilere; lise veya üniversite toplantılarında öğrencilere ve mahalle buluşmalarında kadınlara toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda atölyeler düzenlenmektedir. İş birliği içerisinde buldukları kamu kurumlarında da çalışanlara yönelik eğitim-atölye programları yapılmaktadır. Vakıf ayrıca sığınak çalışmalarıyla zor durumda bırakılan kadınlara destek olmuştur. Ancak şu anda sığınak çalışmaları bulunmamaktadır.

Kadın Dayanışma Vakfı yayınlarında ise toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddetin yanı sıra ayrımcılık başlığı altında da araştırmalarını yürütmektedir. Göçmen kadınların maruz kaldığı şiddet ve ayrımcılık ile ilgili çalışmaları resmi internet sayfasında yer almaktadır. Yayınlarının bir kısmı hem Türkçe hem Arapça olarak hazırlanmıştır (URL 7).

5.4. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA.DER)

Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA.DER), toplumsal her alanda kadın ve erkeklerin eşit olarak yer bulabilmesini savunan bir örgüttür. Mart 1977 tarihinde kurulan KA.DER kadınların da erkekler ile eşit oranda temsil edilmesi amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır. Toplumu ilgilendiren kararların alınması sürecinde kadınların da var olmasını savunun KA.DER kadınların güçlenmesine yönelik çalışmalara destek olmaktadır. Siyasi hayattaki kadın erkek eşitsizliğine vurgu yapan dernek, kadınların katılım ve temsilinin eşit olması adına farkındalık çalışmalarına imza atmaktadır. Ulusal ve yerel siyasette kadının var olması adına kadın adayları desteklemektedir. Eğitim ve güçlendirme gibi çalışmaların yanı sıra savunuculuk, lobi ve kampanya gibi faaliyetlerde de görev yapmaktadır.

Sivil toplumun güçlendirilmesi ilkesiyle faaliyetlerini yürüten KA.DER toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında politikaların oluşturulması için çalışmaktadır. Bağımsız ve özerk olarak çalışmalarını yürüten bu dernek, tüm partilerin kadın adaylarını desteklemektedir. İlkeleri arasında eşitlik olduğunu savunan dernek, tüm partilerdeki kadın adayların seçim sürecine yardım etme amacındadır. Ayrıca partilerin kadın kolları ile birlikte çalışmakta, kadınlar arasında dayanışma ve farkındalık gibi eğitimleri yürütmektedir.

Siyasette kadın temsilinin güçlenmesine destek olan KA.DER, programlarıyla da kadın adayları güçlendirmeye çalışmaktadır. Siyaset okulları ve kadın muhtarlar projesiyle kadınların siyasetteki önemini anlatmak üzere atölyeler planlanmış, kadın adaylar ile çeşitli ziyaretler

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 düzenlenmiştir. “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme” ve “Şirin Tekeli Yerel Yönetimler Akademisi” gibi farklı projeleri de kadınların katılımıyla birlikte hayata geçirmiştir. Ayrıca eğitim ve projelerinin yanı sıra araştırmaları sonucunda hazırladıkları yayınları da resmi internet sayfasında görmek mümkündür. (URL 8)

5.5. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Kadına yönelik şiddetle mücadele etmek amacıyla 1990 yılında kurulan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde kadınların yaşadığı şiddet ve ayrımcılık sorunlarını çözme hedefindedir. Erkek şiddetine karşı mücadele etmeye çalışan Mor Çatı, feminist yöntemlerle hareket etmektedir. Kadın örgütleri, yerel yönetimler ve barolar ile iş birliği içinde faaliyetlerini yürüten vakıf, kadınların eşit ve özgür koşullarda yaşayabilmesi adına kadınları güçlendirici sosyal çalışmalarına önem vermektedir. Ulusal ve uluslararası düzeyde kadın örgütleriyle birlikte kampanyalarını hayata geçirmekte, kimi zaman eylem yoluyla da fikirlerini savunmaktadır. Ayrıca iş birliği içerisindeki kurumlara yönelik eğitim ve atölye çalışmaları da bulunmaktadır.

Kaymakamlık ve karakol gibi kurumlarla da yakın temasta olan Mor Çatı, şiddete maruz kalan kadınlara dayanışma ve sığınma imkânlarını sunmaktadır. Hukuki, psikolojik ve sosyal açıdan destek veren vakıf, kişinin talebi doğrultusunda sığınaklara yönlendirilmektedir. Kadınların deneyimleri, bilgi ve tecrübelerinin aktarılması adına atölye çalışmaları düzenlenmektedir. Atölyeler sonucu elde edilen bilgiler ışığında vakıf, raporlar hazırlamaktadır. Mor Çatı hazırladığı raporları *CEDAW* ve *GREVIO* gibi uluslararası mekanizmalara aktarmaktadır. Yani vakıf dayanışma ve destek hizmetlerinin yanı sıra yasalardaki eksikliklerin ifade edilmesi içinde “*izleme ve politika oluşturma*” faaliyetini sürdürmektedir.

Mor Çatı, feminist yöntemleri yaygınlaştırmak ve kadına yönelik şiddet konusunda bilinç yükseltmek amacıyla atölye çalışmaları yapmaktadır. Bu atölyelerde eğitim programlarının yanı sıra bilgi ve deneyimler paylaşılmaktadır. Vakıf, şiddetle mücadele konusunda görevli olan kurumlara da atölye çalışmaları düzenlemektedir. Üniversite, sivil toplum örgütleri gibi farklı alanlarda hizmet yürüten kurumlardan gelen talep üzerine de birtakım programlar Mor Çatı bünyesinde hazırlanmaktadır.

Kadına yönelik şiddet konusunda bilgilendirme ve farkındalık yaratma amacıyla broşür, kitap, faaliyet raporları, sesli açıklamalar, posterler gibi yayınları kamuoyuyla paylaşmaktadır. Bu yayınlara vakfın

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 resmi internet sayfasından ulaşmak mümkündür. Ayrıca resmi internet sayfasında “kadına yönelik şiddet” bölümünde kadın hakları ve şiddete maruz kalan kadının başvurabileceği adresler yer almaktadır. (URL 9)

5.6. Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği (KİH-YÇ)

Türkiye’de ve tüm dünyada yaşayan kadınların haklarını savunmak amacıyla 1993 yılında kurulan Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği (KİH-YÇ), bağımsız bir kadın sivil toplum örgütüdür. Dernek adını kurulduğu aynı yıl Viyana- Dünya İnsan Hakları Konferansı’ndan esinlenerek oluşturmuştur. KİH-YÇ, ulusal ve uluslararası düzeyde kadınların insan haklarını savunan, özgürlükçü ve eşitlikçi bir toplum düzeninin oluşturulmasında bireylerin katılımını desteklemektedir. Toplumsal her alanda tüm insanların eşit ve özgür olduğunu ifade eden KİH-YÇ Derneği aktivizm ve savunuculuk faaliyetleriyle tüm dünyada bilinen bir dernek haline gelmiştir.

Kadınların insan hakları konusunda yaşadıkları sorunları tespit etmek ve ilgililere bunları bildirmek amacıyla faaliyet yürüten KİH-YÇ karar mekanizmalarını bu konuda etkilemeye çalışmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında sürdürülebilir bir düzenin oluşmasını amaçlamaktadır. Dernek kadına yönelik şiddet, cinsiyet temelli ayrımcılık, kız çocuklarının hakları, sosyal ve ekonomik haklar olmak üzere geniş ve bütünsel bir çalışma alanına sahiptir. Ulusal ve uluslararası karar mekanizmalarını etkilemeye çalışan dernek, kadınların sahip olduğu haklar konusunda da bilgilendirme ve farkındalık yaratmak amacıyla programlar hazırlamaktadır.

KİH-YÇ Derneği 1995 yılından itibaren Türkiye ve Kıbrıs’ta kadınların haklarını kullanabilmesi ve örgütlenmesi amacıyla “Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı’nı” yürütmektedir. Kapsamlı bir program olması sebebiyle birçok belediye ve kadın örgüt tarafından da yürütülen bir eğitim programı haline gelmiştir. Bu programda anayasal, sosyal ve ekonomik haklar öğretilmekte; kadına karşı şiddet, kadın ve doğurganlık hakları, kadın örgütlenmesi gibi konularda bilgiler paylaşılmaktadır (URL 10).

KİH-YÇ Derneği sürdürülebilir ve kapsamlı programlarıyla önemli başarılarla imza atmıştır. Ulusal ve uluslararası boyutta faaliyetlerine devam eden derneğin aldığı ödüller şunlardır:

- Öncü Çözümler Ödülü: Dernek, toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaleti alanlarında ilerlemelere yaptığı katkılar nedeniyle Uluslararası

Kadın Kalkınma Örgütü (AWID) tarafından 1999 yılında bu ödüle layık görülmüştür.

- Uluslararası Kadın Hakları Ödülü: 2007 yılında, Türkiye ve diğer Müslüman ülkelerde yaşayan kadınları bir araya getirmesi ile cinsel, bedensel ve doğurganlık hakları konusunda kadınları bilinçlendirmesi; kadının insan haklarının yasal anlamda korunması ve bu sayede eşitliğin sağlanması için reformların gerçekleştirilmesi yönündeki çalışmalarından ötürü Gruber Vakfı tarafından Uluslararası Kadın Hakları Ödülü'ne layık görülmüştür. Ayrıca, 2005 yılından beri Birleşmiş Milletler' in (BM) *Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC)* özel *STK danışmanlık statüsüne sahiptir.*" (URL 11)

SONUÇ

Sivil girişimler, antik çağdan günümüze var olmaya devam etmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde Aristo'dan Platon'a, Charles Taylor'dan Hegel'e birçok düşünürün sivil toplum hakkındaki tanımlamaları literatüre katkı sunmuştur. Sivil toplum kavramının üzerinde anlaşılmış net bir tanımının olmamasına karşın literatür açısından oldukça zengin olduğu görülmüştür. Devlet-toplum ve devlet-birey algısının gösterdiği değişimle birlikte modern anlamda sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıktığı söylenebilmektedir.

Liberal düşünce ve Fransız İhtilali'nin ortaya koyduğu özgürlük ve birey üstünlüğü devletten ayrı bir yapılanmanın gerekli olduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Sonraki süreçte yaşanan Sanayi Devrimi'yle birlikte devletin sosyal ve ekonomik alanda yeterli olamadığı dikkat çekmiştir. Bu süreçlerin etkisiyle modern anlamda ilk kez sivil toplum hareketleri ön plana çıkmıştır. İşçi örgütlenmeleri ve sendikaları sivil toplum hareketleri açısından büyük önem arz etmiştir. Ayrıca kadınların siyasi ve ekonomik alanda eşit fırsatlara sahip olabilmek adına yaptığı mücadeleler de sivil girişimler arasında yer almıştır. Fransa, İngiltere ve Almanya gibi Avrupa devletlerinin yanı sıra ABD'de yürütülen kadın mücadeleleri sivil toplum hareketlerinin önemli bir ayağını oluşturmuştur.

Sivil toplum alanında yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'de farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır. Osmanlı devletindeki ahilik, lonca ve vakıflar gibi girişimlerin sivil toplum kuruluşlarına benzer faaliyetler yürüttüğü konusunda önemli fikirler ortaya atılmıştır. Ancak Osmanlı devlet geleneğinin bünyesinde yürütülen bu hareketler bağımsız ve özerk bir niteliğe bürünmemiştir. Tek partili dönem ve çok partili dönemde de sivil

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 toplum hareketlerine yönelik birtakım örneklerin olduğu görülmüştür. Cemiyetler Kanunu, 1961 Anayasası sivil toplum kuruluşları açısından önemli birer gelişme olarak ifade edilmiştir. Küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle beraber sivil toplum hareketleri hız kazanmış, tüm dünyada önemli bir aktör olarak yer almaya başlamıştır. Küreselleşme anlayışı ile birlikte devletin görev ve sorumlulukları üçüncü aktör olarak ifade edilen sivil toplum kuruluşlarına büyük oranda kaymıştır. Eğitim, sağlık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma hizmetlerinin yanı sıra kadına yönelik şiddet, çevre sorunları, eşitlik ve barış gibi konularda da sivil toplum kuruluşları tüm dünyada önemli bir rol üstlenmiştir.

Bu çalışmada kadına yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları incelenmiştir. Uluslararası alanda çalışan kadın sivil girişimleri faaliyetlerini eğitim ile temellendirmişlerdir. Çalışma kapsamında incelenen uluslararası kadın örgütlerinin geniş çerçevede daha kapsamlı bir şekilde faaliyet yürüttüğü dikkat çekmiştir. Ayrıca uluslararası örgütlerin iş birliği içerisinde olduğu kurumlarla olan koordineli ilişkisi de göze çarpmaktadır. Uluslararası, bölgesel ve ulusal çalışmalara destek olmaya çalışmaktadırlar. Uluslararası toplantı, konferans gibi etkinliklerle de kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik hayata katılımını hedeflemektedirler. Bu tarz etkinlikler de kadınların söz sahibi olabilmesi adına faaliyetlerini yürütmektedirler. Faaliyet alanlarına bakıldığında Türkiye'deki sivil kuruluşlar ile büyük ölçüde benzerlik bulunmaktadır. Ancak uluslararası kuruluşların daha geniş bir perspektife sahip olduğu düşünülmektedir.

Misyon, vizyon, faaliyet alanları ve yürütülen programlara bakıldığında incelenen ulusal kadın girişimlerinin Türkiye'de aktif bir şekilde rol aldığı görülmüştür. Ancak resmi internet sayfalarında yer alan bazı faaliyetlerin şu an yürütülmediği dikkat çekmiştir. Genel anlamda kadının güçlenmesi ve desteklenmesi adına kurulan bu örgütlerin bireysel çabaları önemli birer etken olarak ifade edilebilir. Ancak toplumsal alanda yaşanan olaylara bakıldığı zaman bu çabaların ne yazık ki yeterli olmadığı düşünülmektedir. Kadın hakları ve kadına karşı şiddetle mücadele konusunda daha köklü politikaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu amaçla merkez ve yerel yönetimlerin yanı sıra özel sektör ve sivil toplum örgütleriyle birlikte topyekûn bir düzenleme yapılmalıdır. Toplumsal cinsiyet kavramının var olduğu ataerkil düşünce yapısı ve kapitalist sistemin etkisi sivil toplum kuruluşlarının faaliyet ve amaçlarına yönelik bir engel olarak görülmektedir. Sürdürülebilir hedefler kapsamında eğitim programları düzenlenmeli, kurumlar arası iş birliği ve koordinasyon etkin bir şekilde yürütülmelidir. Gelişim ve kalkınma noktasında sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri, karar mekanizmaları açısından önem arz

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021 etmelidir. Ayrıca savunuculuk veya yardımlaşma gibi amaçların dışında sivil girişimlerin demokrasi ve katılım bağlamında da aktif bir rol üstlenmesi gerekliliği, önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

ABAY Ali Rıza (2012), Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri, SAÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 271-281.

AKÇEŞME Fatih (2013), Sivil Toplum ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Yeri, Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi C.2 S.4, 202-225.

AKPINAR GÖNENÇ Ayşenur (2001),Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi, Türkiye, *Altıkitap-Ücretsiz E-Kitap Yayınevi*.

ASLAN Seyfettin (2010), Türkiye'de Sivil Toplum, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi C.9 S.31, 260-283.

BAYARTAN Mehmet (2008), Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler, Osmanlı Bilimi Araştırmaları C.10 S.1, 157-175.

ÇAHA Ömer (1994), Osmanlı'da Sivil Toplum, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi C.49 S.3, 79-99.

GÖZÜBÜYÜK TAMER Mine (2010), Tarihsel Süreçte Sivil Toplum, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi C.27 S.1, 89-105.

GÜÇLÜ Nezahat (2003), Örgüt Kültürü, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.23 S.2, 61-85.

GÜNDÜZ Ali Yılmaz (2014), Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerini Üzerine Bir Değerlendirme, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi C.6 S.10, 130-169.

KIRAL Bilgen (2020), Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S.15, 170,189.

KURTARAN Uğur (2011), Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S.8, 57-71.

Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel... The Meric Journal Cilt:5 Sayı:13 Yıl:2021

MENTEŞ Şenay (2008), Sivil Toplum Kuruluşlarıyla (STK) İlgili Bir İnceleme: Kadınlara Yönelik Faaliyet Gösteren STK Örnekleri, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

ÖRNEK Serdar (2015), ABD’de Kadın Haklarının Gelişimi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.29,105-129.

ÖZALP Ahmet (2007), Sivil Toplum Düşüncesinde Kırılma Noktası, Sosyoloji Dergisi S.18, 41-63.

ÖZER M. Halis (2008), Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi C.7 S.26- 86-97.

ÖZKİRAZ Ahmet, ARSLANEL M. Nazan (2015), Türkiye’de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 10/1, 21-42.

ŞAHİN Levent, ÖZTÜRK Mustafa (2008), Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye’deki Durumu, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi S.54, 3-29

ŞENKAL Abdulkadir (2003), Küreselleşme Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri S.45, 97-126.

TALAS Mustafa (2011), Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi, Türklük Bilimi Araştırmaları, 29:387-401.

TAŞ Gün (2016), Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümlerin, Akademik Hassasiyetler C.3 S.5, 163-175.

YAPAR GÖNENÇ Aslı (2012), Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S.27, 63-84.

YILDIRIM Murat (2003), Sivil Toplum ve Devlet, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C.27 S.2, 226-242.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivil_toplum (08.02.2021)

URL 5 <https://www.kedv.org.tr/> (28.11.2020)

URL 6 <http://www.keig.org/> (28.11.2020)

URL 7 <https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/> (28.11.2020)

URL8 <http://ka-der.org.tr/> (28.11.2020)

URL 9 <https://www.kadinininsanhaklari.org/> (28.11.2020)

URL 1 <https://www.awid.org/> (30.01.2021)

URL 2 <https://www.womensmajorgroup.org/> (30.01.2021)

URL 3 <https://graduatewomen.org/> (30.01.2021)

URL 4 <https://www.ungei.org/> (30.01.2021)